

Bomen maken de stad leefbaar

Groen in de stad is allang niet meer alleen maar mooi. Groen en bomen dragen bij aan gezondheid van de inwoners, beperken hittestress, leveren een bijdrage aan het verwerken van neerslag, kunnen de luchtkwaliteit verbeteren, versterken de sociale samenhang, bieden mogelijkheden voor recreatie en ontspanning en ondersteunen de biodiversiteit. Bomen zijn niet alleen beeldbepalend voor het groen in de stad maar hebben, t.o.v. andere vormen van groen, door hun afmetingen vaak ook verreweg het grootste effect. En het mooie daarbij is dat de genoemde baten gelijktijdig gerealiseerd kunnen worden; bomen zijn kampioen multi-tasks!

De wereldwijd geconstateerde sterke afname van de biodiversiteit vraagt om actie. Veel steden zijn momenteel bezig met klimaatadaptatie. Eén van de belangrijkste maatregelen daarbij is de aanleg van groen om de opwarming van de stad te beperken, lokale hittestress tegen te gaan en koele plekken en routes te bieden tijdens hete perioden. Juist dit groen zou ook een grote rol kunnen spelen bij het ondersteunen van de biodiversiteit. Het is daarom een heel interessant initiatief van Natuur & Milieu om de aanplant van bomen in het stedelijk gebied in de afgelopen jaren te inventariseren en te analyseren met het oog op de mate waarin dit bijdraagt aan het ondersteunen van de biodiversiteit.

Het lijkt voor de hand liggend om daarbij naar inheemse boomsoorten te kijken. Die zijn vanouds in ons landschap opgegroeid en daarmee aangepast aan de Nederlandse omstandigheden. Om dezelfde reden kunnen in principe ook veel meer soorten inheemse organismen leven op en van deze inheemse boomsoorten dan op soorten van elders (exoten). Echter, de stad is in veel gevallen een voor bomen zeer onvriendelijke omgeving. Het is er warmer en droger dan in het buitengebied, de extremen zijn vaak groot en de groeiruimte beperkt. Met andere woorden omstandigheden die sterk afwijken van de natuurlijke standplaats van veel inheemse soorten! Ik ben daarom blij dat de "groene categorie" in het onderzoek breder is genomen dan alleen de inheemse soorten.

Juist die "boom-onvriendelijke" omgeving in de stad, nog versterkt door de huidige klimaatverandering, vraagt om boomsoorten die aangepast zijn aan de stadse omstandigheden. Daarom is het voor een stabiel en effectief bomenbestand in de stad van groot belang om breder te kijken, ook naar soorten van elders die beter in het stadsklimaat passen. Met het oog op het ondersteunen van biodiversiteit zou daarbij de voorkeur uit moeten gaan naar soorten die ook (een deel van) de inheemse biodiversiteit kunnen ondersteunen.

In de resultaten van het onderzoek zitten enkele verrassende uitkomsten. In een tijd dat alle grote gemeenten bezig zijn met vergroeningsplannen i.v.m. leefbaarheid en klimaatadaptatie is de dalende trend in het aantal geplante bomen in de afgelopen jaren toch onverwacht. Mogelijk is dit deels een na-ijl effect in de zin dat de jongste aanplanten nog niet overal in het registratiesysteem zitten. Laten we het hopen, zeker gezien de klimaatopgaven en de noodzaak om de biodiversiteit te ondersteunen is zo'n trend zeker ongewenst. Opvallend is ook de relatief belangrijke plaats van de populier en wilg in een aantal gemeenten. Hier speelt waarschijnlijk mee dat ook het buitengebied is opgenomen in de inventarisatie. Daarnaast zijn deze soorten soms ook veel geplant in nieuwe wijken om snel "volume" te creëren. Eveneens opvallend is de variatie in het aantal soorten wat samen 50% van het totaal aantal bomen in een gemeente bepaalt, van minder dan 5 tot ruim meer dan 10. In de gemeenten met weinig variatie aan soorten is meestal de zomereik zwaar dominant, wat ook aansluit bij het landschap waarin deze steden liggen. Daarnaast is in een aantal gemeenten met veel variatie in soorten waarschijnlijk ook de hand van vroegere beheerders (sortimentsliefhebbers) herkenbaar.

Een laatste opvallende feit is dat in de laatste jaren het aandeel inheemse bomen in de geplante aantallen terug lijkt te lopen. Mogelijk echter is dit een gevolg van de hierboven al genoemde noodzaak om soorten te kiezen die het onder de moeilijke omstandigheden in de stad doen. Veel gemeenten experimenteren om die reden met een breder sortiment met daarin ook soorten uit warmere en drogere gebieden. Vanuit het oogpunt van stabiliteit is dit zeker geen slechte ontwikkeling. Wel zou het goed zijn om bij het onderzoek naar de gebruikswaarde van dergelijke "klimaatboomsoorten" ook onderzoek op te nemen naar de waarde die deze soorten kunnen hebben voor de biodiversiteit in de stad.

Het rapport benadrukt terecht het belang van stadsbomen voor de ondersteuning van de biodiversiteit. Dit is een functie die prima gecombineerd kan worden met andere functies van bomen in de stad. Om deze en andere baten van bomen ook daadwerkelijk en duurzaam te realiseren moet er wel aan enkele essentiële randvoorwaarden worden voldaan:

1. "de juiste boom op de juiste plaats", d.w.z. de gekozen soort moet geschikt zijn voor de betreffende groeiplaats; niet alleen wat betreft bodem en beschikbaar water, maar ook wat betreft het (veranderende) klimaat (zie boven); en voor de functies (baten) die er op die plek van die boom verwacht worden;
2. de groeiplaats moet (ook op termijn) voldoende ruimte bieden. Veel van de baten van bomen zijn gerelateerd aan het kroonvolume, wat in de jong volwassen fase exponentieel toeneemt. Om echt te kunnen "produceren" moeten bomen dus gezond oud kunnen worden. Dat betekent met name dat er ondergronds ook op termijn voldoende (en goede) groeiruimte beschikbaar moet zijn;
3. voldoende variatie. De noodzaak om de soortkeuze aan te passen aan de omstandigheden en de functie vraagt al om een breed palet aan soorten. Daarnaast zorgt variatie in de geplante soorten ook voor vermindering (spreiding) van risico's door boomziekten en als gevolg van de effecten van het veranderende klimaat.

Tot slot nog een opmerking over de waarde van individuele boomsoorten voor het ondersteunen van de biodiversiteit. Welke soorten inheems zijn in Nederland is bekend, maar we weten heel weinig over welke en hoeveel verschillende organismen er (kunnen) leven op individuele boomsoorten. Om een verantwoorde keuze te maken rekening houdend met het belang van biodiversiteit is daarom meer kennis nodig van de mate waarin verschillende boomsoorten, al dan niet inheems, de biodiversiteit ondersteunen. In de stadsomgeving, zeker met de al genoemde klimaatverandering, ontkomen we er niet aan om op termijn ook andere, niet inheemse boomsoorten te gebruiken. In het onderzoek naar de gebruikswaarde van die zogenaamde klimaatboomsoorten dient biodiversiteit daarom ook als thema mee te worden genomen.

Het nu door Natuur & Milieu gepubliceerde rapport is een mooie analyse met veel interessante informatie die gezien kan worden als oproep om meer bomen te planten en dat zo te doen dat meerdere functies tegelijkertijd worden gediend. Door de waarde voor de biodiversiteit bij de soortkeuze te betrekken en de bomen zo te planten dat ze gezond oud kunnen worden ontstaat een, ook op de langere termijn, leefbare stad voor mens en natuur!

dr. J.A. (Jelle) Hiemstra
Senior onderzoeker Bomen en Stedelijk Groen

Wageningen University & Research | Open Teelten

